

Fernström, John (1897-1961)
Svensk tonsättare, dirigent och pedagog

John Fernström var en mångsysslare som bl.a. studerade måleri i Paris och lämnade efter sig ett stort antal bilder. Han skrev även lyrik. Men det är framför allt på musikens område som han har satt avtryck i svenskt kulturliv.

Fernström föddes och tillbringade barndomen i Kina där fadern var missionär. Han studerade violin vid konservatoriet i Malmö och blev därefter, 1916, violinist i Nordvästra Skånes Orkesterförening i Helsingborg. Studierna fortsatte, i violin för Max Schlüter i Köpenhamn och för Issay Barmas i Berlin och i komposition för Peder Gram i Köpenhamn. Fernström stannade i Helsingborg till 1939 och var från 1932 – samma år som Konserthuset invigdes – även orkesterns intendent. Under dessa senare år fick han även tillfälle att dirigera orkestern.

Åren 1939-41 ledde han Radioorkestern i Malmö. Från 1948 till sin död var han verksam i Lund som ledare för Lunds Musikskola och Konservatorielinjer och ledare och dirigent för Lunds Stadsorkester. Under flera år ledde han också Lunds Kvinnliga Studentkör som sedermera blev Lunds Akademiska Kör. Det var Fernström som grundade Nordiska ungdomsorkestern, som skolat så många av de nordiska ländernas professionella orkestermusiker. 1953 blev han ledamot i Kungl. Musikaliska Akademien och erhöll 1954 dess medalj för tonkonstens främjande.

Fernströms opuslista är stor och spänner över hela det konstmusikaliska fältet. Han skrev bl.a. 3 operor, 12 symfonier, åtta stråkkvartetter, solokonsert, sånger och körverk. Bland verken framhåller NE klarinettkonserten (1936), blåskvintetten (1943) och stråkkvartetten (1950). Samma källa anger också symfonierna nr 11 (1945) och nr 12 (1951) som de mest personliga.

Sohlmans Musiklexikon (2:a upplagan, 1975) skriver: *F:s experimenterande stil kännetecknas av teknisk kunnighet, driven kontrapunktik och instrumentationskonst samt en fantasifull uppfinningsrikedom. Kapriciösa och burleska inslag är rikligt förekommande ... F:s odogmatiska inställning till komponerandet gör det omöjligt att placera honom i någon stilhistorisk fälla.* Själv skriver han: *För konstnären bör alla stilarter och alla uttryckssätt stå till förfogande.* Det är därför inte förvånande att finna både utpräglad tonala och rent atonala verk.

Fernström blev tidigt prisad för sina insatser som pedagog och musikfostrare. Själv lär han vid något tillfälle ha sagt att om man vill nå framgång i Sverige som tonsättare ska man helst vara död. Det verkar som om tiden nu, 55 år efter hans död, äntligen börjar bli mogen att uppskatta också hans tonsättargärning för vad den är värd.

Trio för stråkinstrument op 90

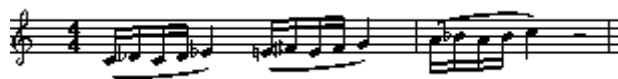
1 *Allegro non troppo* 2 *Adagio sostenuto* 3 *Scherzo: Allegro molto*
4 *Finale: Allegro non tanto*
1950

Detta verk framfördes första gången i juli 1951 under en sommarkurs med den av Fernström grundade Nordiska ungdomsorkestern. Stycket är atonalt, i den meningen att det saknar tonart. Det grundar sig på halv- och heltonsskalor¹, och har en raffinerad harmonik. De tre första satsernas form följer klassiska mönster.

Första satsen har en tredelad uppbyggnad, som för tanken till sonatform. Här finns en exposition som kan spelas med eller utan repris, ett mellanparti i vilket expositionens teman och motiv bearbetas, alltså en genomföring, samt en tydlig återtagning. Expositionen har många teman. Först ut är huvudtemat som inleds i de två övre stråkarna och följs av ett mycket karakteristiskt rytmiskt svar i cellon:

Snart hörs en upprepad figur byggd på 16-delar:

Den följs av en mycket markerad stigande halv- och heltonsskala. Den avslutas med samma rytmiska krumelur, som vi hört i cellon i tema 1.

Alla tonerna i dessa teman tillhör en halv- och heltonsskala med c som bas (eller om man så vill med ess, fiss eller a som bas)

Ett fjärde tema presenteras av violinen ensam:

I detta tema sker en övergång till en annan halv- och heltonsskala. Tonerna fr.o.m. h i 2:a takten hör till halv- och heltonsskalan med d som bas (eller f, ass, h).

Ett femte tema, som kunde varit en fras i G-dur, är också mycket lätt att känna igen:

¹ Halv- och heltonsskalorna kallas också förminskade skalor, och är exempel på oktatoniska skalor. En dylik skala med c som bas har tonerna **c, dess, ess, e, fiss, g, a, b**. Som synes har skalan 8 toner i intervaller som växlar mellan halva och hela tonsteg. Samma skala med ciss (dess) som bas blir en hel- och halvtonsskala. Endast 3 skalor av detta slag finns. De andra är halv- och heltonsskalorna med ciss respektive d som bas, alltså **ciss, d, e, f, g, ass, b, h** respektive **d, ess, f, fiss, ass, a, h, c**

Expositionen innehåller fler teman, men de som nämnts är de som kommer att utvecklas i genomföringen. Den startar med 1:a temats 2 första takter, sedan hörs tema 2 följt av tema 3, 4 och 5. Återtagningen utgör en förkortad repris av expositionen. Satsen slutar på en C-durstrekläng.

Den långsamma satsen har tredelad form med en kort inledande och avslutande del som inramar en längre mittdel. A-temat börjar med de stigande treklängerna B, Dess, E och G, vars fyra översta toner syns i notexemplet nedan. Dessa tematoner bildar tillsammans ett brutet, förminskat septimackord:

Alla temats toner ingår i en halv- och heltonsskala med dess som bas. Ett tema betecknat *espr.* (i samma skala) hörs i mitten av den centrala delen:

Sats 3 är ett scherzo med sedvanlig Trio i mitten. Skalan är den 3:e i fotnoten ovan. Scherzotemat kännetecknas av en upprepad fras med kraftfulla accenter på olika platser i takt:

Betoningarna förstärks av en samtidigt spelad skalfrämmande ton, ett g. Alldeles särskilt underbar är en fras i slutet av temat, rytmiskt, melodiskt och harmoniskt:

I Trion, som är en vals, klingar en annan skala, den 2:a i fotnoten ovan:

Man kan lägga märke till den med x markerade tonen i notexemplets sista takt. Om det inte är tryckfel i partituret och skall vara ett ciss i stället för c, så är det en skalfrämmande ton. Men sådana finns det ju gott om även i melodier byggda på de diatoniska dur- och mollskalor som vi normalt känner oss förtrogna med.

I finalen lämnar Fernström de traditionella gjutformerna för kammarmusiksatser. Första tredjedelen består av ett *Allegro non tanto*, som domineras av det tema som violan och cellon introducerar:

Resten av satsen, med beteckningen *Allegro molto*, inleds med och är uppbyggd kring ett tema i violinen till violans och cellons col legno-ackompanjemang²:

Satsen för tankarna till Bartóks, av östeuropeisk folklöre inspirerade musik. Violinisten Benjamin Baker i Londonbaserade Trio Boyarsky, som har verket på sin repertoar, hör, liksom hans medmusikanter, Sjostakovitjs ande svävande över verket. Han skriver också:

One could feel Fernstrom striving to forge a new path and tonal Language in the 20th century that lacked one clear direction for classical music. From this work we could really feel that he was onto something and in this piece he creates a very special atmosphere through new means, tonally and texturally, while still using some of the traditional forms to structure this work.

---

² col legno, med träet, d.v.s. slag mot strängen med baksidan av stråken.